

Opptaksutvalget

Svar på invitasjon til innspill - Opptaksutvalget

UiT Norges arktiske universitet (UiT) takker for muligheten til å gi innspill til opptaksutvalgets arbeid med ny forskrift.

Kriterier for opptak til høyere utdanning berører viktige politiske og samfunnsmessige spørsmål. Fordi opptak samtidig er et teknisk og administrativt anliggende, er det likevel alltid en viss fare for at grunnleggende problemstillingene kommer i bakgrunnen når regler for opptak er til vurdering. UiT er derfor glad for at opptaksutvalget i invitasjonen til høringen løfter frem flere av de mest sentrale spørsmålene som er relevant for opptak til høyere utdanning. Som sekretariatet skriver i invitasjonen skal hensikten med regelverket være *«å sikre at studentene har den kompetansen de trenger for å kunne gjennomføre studiene, og fordele de studieplassene det er konkurranse om, på en mest mulig rettferdig måte. Fra et samfunnsperspektiv er det viktig å ha et utdanningssystem der hver enkelt student får brukt og utviklet sitt potensial, samtidig som samfunnet får den kompetansen som trengs.* I tillegg til disse momentene (som vil bli kommentert nedenfor) mener UiT at man bør legge stor vekt på samfunnsøkonomiske vurderinger.

Fordi innspillsrunden gjennomføres i en tidlig fase før det foreligger konkrete forslag fra utvalget, har UiT valgt å fokusere på spørsmål og problemstillinger institusjonsledelsen mener det er viktig å utforske nærmere i opptaksutvalgets forestående arbeid.

Kvalifisering

Den vanligste måten å kvalifisere seg til høyere utdanning i dag er gjennom generell studiekompetanse. Det finnes flere måter å oppnå dette på. Generelt gir dette en forutsigbar og enkel måte å behandle søknader om opptak på, som (under ellers like forhold) sikrer søkere lik behandling. Generell studiekompetanse skal sikre at søkerne er generelt kvalifisert for å starte på, og gjennomføre studier på høyere nivå. Generell studiekompetanse gir derimot ikke spesielle faglige kvalifikasjoner for spesifikke fagretninger. UiT mener likevel at denne måten å kvalifisere søkere på bør opprettholdes som et grunnprinsipp, da GSK må anses som et relevant grunnlag for studier på universitets- og høyskolenivå. Dette er imidlertid ikke det samme som å si at GSK bør være det eneste grunnlaget for opptak, eller at karakterpoeng ensidig skal legges til grunn for rangering av søkere til program hvor det er konkurranse om plassene (se nedenfor).

I tillegg til generell studiekompetanse finnes det flere unntaksordninger. Blant annet kan man i dag kvalifisere seg for opptak til høyere utdanning på bakgrunn av realkompetanse. Her ligger det svært få føringer i nasjonal forskrift, og det er i stor grad opp til den enkelte institusjon å bestemme hvilke forutsetninger som skal legges til grunn for opptak. Denne bestemmelsen er i stor grad basert på skjønsmessig vurdering, og det er vanskelig å sikre forutsigbar og god informasjon til søkerne. Det er en krevende øvelse å foreta individuelle, skjønsmessige vurderinger i opptaket, samtidig som man skal strebe etter likebehandling og forutsigbarhet for søkerne¹. Samtidig taler det økende behovet for livslang læring og den store spennvidden i studietilbud innenfor høyere utdanning for at det kan være riktig å ha flere kvalifikasjonsveier inn til opptak.

På enkelte fagområder finnes det også andre ordninger som kan være et alternativ eller et supplement til realkompetanseopptak, for eksempel y-vei til ingeniørutdanninger, altså yrkesrettet vei til ingeniørstudier for de som ikke har generell studiekompetanse. Her vurderes søkerne på bakgrunn av relevant fagbrev opp mot det konkrete studieprogrammet de har søkt opptak til. De fleste som har fagbrev har to år på videregående skole, og relevant praksis før de oppnår fagbrev. Slik vi ser det kan dette være en mer hensiktsmessig løsning som alternativ opptaksvei inn til mange flere studieretninger, for eksempel barnehagelærerutdanning, paramedisin, sykepleie m.m. Y-vei eller andre overgangsløsninger fra høyere yrkesfaglig utdanning (fagskole) bør også utredes.

I dag er det også slik at man ikke kan realkompetansevurderes dersom man har generell studiekompetanse. For enkelte søkere som kanskje har fått generell studiekompetanse for lenge siden, og i ettertid har opparbeidet seg mye relevant arbeidserfaring og livserfaring, vil dette ikke ha betydning for opptaket. Det er vitnemålet fra videregående skole som gjelder som opptaksgrunnlag, og mange klarer ikke å konkurrere om plass på adgangsregulerte studieprogram.

Det er også mange studieprogram som har spesielle opptakskrav i tillegg til generell studiekompetanse. Disse kan man ikke realkompetansevurderes for, så selv om man søker opptak på bakgrunn av realkompetanse må man likevel dekke spesielle opptakskrav. I praksis vil dette utelukke søkere som ønsker opptak til konkurransepregede utdanninger med flere spesielle opptakskrav, spesielt profesjonsstudium i medisin. På dette programmet tas det i liten eller ingen grad opp søkere på bakgrunn av realkompetanse. På et slikt studieprogram kunne man heller vurdert å bruke en kvoteordning slik at det for eksempel settes av et visst antall plasser til søkere som allerede har bachelorgrad i sykepleie, og som ønsker å fortsette sin utdanning innenfor medisin. På denne måten vil det faktisk være mulig for en søker som ikke har generell studiekompetanse å først komme inn på sykepleie på bakgrunn av Y-vei, og deretter konkurrere seg inn på medisin på bakgrunn av resultater fra bachelorgraden i sykepleie. Dette vil også kunne ha en positiv effekt på studentkullet på medisin, som da også vil ha plasser til litt mer erfarne studenter som allerede har gjennomført utdanning på høyere nivå. Dette kan kanskje bidra til at flere søker seg inn på sykepleie.

¹ UiT har blant annet løst dette ved å fastsette minimumskrav til norsk og engelsk språkkompetanse i lokal opptaksforskrift, da vi mener at alle som skal studere på høyere nivå bør ha en viss minimumskompetanse i språk for å kunne gjennomføre et studieprogram på høyere nivå. I tillegg er det fastsatt enkelte faglige minstekrav ut over dette på mange av våre studieprogram. Enkelte program krever også en viss mengde relevant arbeidserfaring. Til slutt er dette opptaket organisert slik at alle søkere vurderes av en sentral opptakstjeneste, for å sikre at disse søkerne vurderes ut fra like kriterier. I tillegg til at man må vurdere den enkeltes forutsetninger til å kunne gjennomføre et studieprogram på høyere nivå, vurderes det ofte også hvilke faglige forutsetninger den enkelte har for å kunne gjennomføre det konkrete studieprogrammet de har søkt på, gjerne på bakgrunn av relevant arbeidserfaring. Dette vil variere innenfor ulike fagområder.

Et annet forslag er at man kan ta i bruk et system med opptaksprøve/kvalifiserende prøve for å kartlegge hvorvidt en søker har de nødvendige forutsetningene som kreves for å kunne gjennomføre et studieprogram på høyere nivå. Dette er et forslag UiT mener bør utredes.

Når det gjelder spesielle opptakskrav mener UiT at det er riktig at enkelte studieprogram har krav om at studentene skal oppfylle konkrete faglige minstekrav. Et eksempel er blant annet at man satte et minimumskrav i norsk og matematikk for opptak til bachelor i sykepleie, fordi det var så mange studenter som ikke klarte eksamen i medikamentregning. UiT mener likevel at spesielle opptakskrav må benyttes bare der man ser at det er et klart behov for dette, og at man har like krav til like utdanninger nasjonalt. I Norge er det også mulig for elever i videregående skole å ta opp fag for å dekke spesielle opptakskrav, eller forbedre karakterer. Opptaksutvalget spør konkret om det kan tenkes at man kan innføre en form for forberedende år for søkere som skal dekke spesielle opptakskrav. Denne ordningen eksisterer allerede i Norge i form av forkurs for ingeniører. UiT er ikke prinsipiell motstander av dette, men mener at kvalifisering av denne typen primært bør være en del av videregående opplæring, og ikke legges inn som et ansvarsområde for institusjoner i UH-sektoren. UiT har ikke kjennskap til den svenske ordningen med et basisår, men er skeptisk til et slikt forberedende år dersom dette vil være noe som inngår i eller «avkorter» de regulære grunnutdanningene på BA-nivå. I så fall må dette gjøres ved en nytenkning rundt førstesemesterstudier og ex.phil.

²Oppsummert: UiTs ledelse mener at man bør beholde generell studiekompetanse som hovedvei inn til høyere utdanning, men at opptaksutvalget bør vurdere mulighetene for at det fortsatt skal være mulig å kunne konkurrere på andre vilkår.

Rangering

Ved UiT er mange studieprogram åpne, og kan dermed gi tilbud om opptak til alle kvalifiserte søkere. På enkelte studieprogram er det derimot så stor konkurranse om plassene at det er små marginer på poengsum som skiller en søker fra en annen, og plasser tildeles ved loddtrekning på poenglikhet.

Det kan være gode grunner til å sette minstekrav i form av poenggrenser for opptak til visse studietilbud innenfor høyere utdanning. Søkere med høy poengskår og gode karakterer fra videregående skole har i utgangspunktet bedre forutsetninger for å fullføre utdanning enn søkere med lav skår. Det er derimot ingen grunn til å anta at marginale forskjeller mellom søkere som alle i utgangspunktet har høye poengsummer bidrar til å skille ut hvem av søkerne det er som har best forutsetninger for å gjennomføre universitetsstudier. Enda mindre kan slike forskjeller fortelle hvem av kandidatene det er som har best forutsetninger for fremtidig yrkesutøvelse og relevante kvalifikasjoner etter endt utdanning.

I diskusjoner av opptak kan det være lett å tenke at rettferdighetshensyn er noe som nødvendigvis taler for åpen konkurranse ut fra rent individbaserte kriterier som gjør det mulig å selektere og rangere enkeltsøkere ut fra kvantifiserbare, objektive størrelser som karaktersnitt, poengskår o.l. Dette er imidlertid en feilslutning som både ser bort fra at det finnes ulike teorier om rettferdighet og at det er veldokumentert at en rekke sosiale og kulturelle faktorer virker inn på elevens karakternivå/testskår o.l. Uten at vi her skal gå inn på teoretiske diskusjoner av rettferdighet er det viktig å minne om at det ut fra flere konsepsjoner av rettferdighet kan argumenteres inngående for positiv forskjellsbehandling av visse grupper studiesøkere.

² I en kort periode hadde man også en overgangsordning hvor søkere til lærerutdanninger fikk tilbud om et sommerkurs med avsluttende eksamen i matematikk for å kunne få høy nok karakter til å dekke matematikkkravet på denne utdanningen. Dette kurset var lite hensiktsmessig. Det genererte mye administrativt arbeid, og få søkere klarte å forbedre sin karakter tilstrekkelig til at det ble kvalifisert for opptak til lærerutdanning.

Det finnes i alle fall tre sett av begrunnelser for positiv forskjellsbehandling ved opptak til høyere utdanning³:

- Positiv forskjellsbehandling som nødvendig og rettferdig korleksjon for sosial bias i karaktersnitt/testskår
- Positiv forskjellsbehandling som nødvendig og rettferdig kompensasjon for historisk urettferdighet og en vanskelig sosial utgangsposisjon
- Positiv forskjellsbehandling som virkemiddel for å fremme ulike typer mangfold i segmenter av arbeids- og yrkesliv (eks. knyttet til kjønn og etnisitet) .

Ved UiT har slike vurderinger vært noe av grunnlaget for ordninger med kvote for samisk språk på flere studieprogram. Kvoter vil også, etter UiTs vurdering, kunne være et bedre og langt mer effektivt virkemiddel enn tilleggspoeng for å motvirke den sterke kjønnssegregeringen som bl.a. gjør seg gjeldende i helsefagene (og dernest i helsevesenet).

I vurderinger av kvotebaserte ordninger for opptak må man også se hen til hvilke uttalte målsetninger samfunnet og staten har med å tilby fullfinansiert utdanning på læresteder *i ulike deler av landet*. Den viktigste begrunnelsen Stortinget i sin tid hadde for å opprette et universitet i Nord-Norge (UiT) var behovet for å utdanne kvalifisert helsepersonell for tjeneste i den nordligste landsdelen. Det er derfor høyst relevant at UiT baserer deler av sitt opptak på kvoter som sikrer et visst inntak av nord-norske søkere – den studentgruppen som har størst tilbøyelighet til å bli i landsdelen etter fullførte studier. På den måten bidrar opptaksreglementet til å ivareta UiTs opprinnelig definerte samfunnsoppdrag.

Ved bruk av kvoter til rangering er det i dag slik at man konkurrerer i den mest spesielle kvoten først. Dette bør snus. Dersom et program eksempelvis har en kvote for nordnorske søkere (størst kvote) og en kvote for samisktalende (minst kvote) vil søkere som snakker samisk først konkurrere i kvoten for samisk språk. Her er konkurransen svært høy, og de som får plass her vil sjelden ha problemer med å konkurrere i større kvoter. Kvoter har som formål å sikre at studenter med visse attributter får plass. Det vil gi høyere måloppnåelse, i dette tilfelle å sikre studenter som snakker samisk, dersom de som også kvalifiserer til nordnorsk kvote konkurrerer der først.

Ordninger med rent poengbaserte rangeringer av søkere er også problematisk i et samfunnsøkonomisk perspektiv. Kriteriene for opptak til høyere utdanning påvirker adferden i ungdomskullene og er førende for hvordan store kohorter av norsk ungdom velger å bruke noen av sine mest produktive år etter avsluttet obligatorisk skolegang. For å kvalifisere seg for opptak til populære studietilbud er det i dag tusenvis av ungdommer som bruker måneder og år på å forbedre karakterer fra videregående i stedet for å studere eller gå ut i yrkeslivet. Dette skjer til tross for at de fleste av dem allerede er godt kvalifiserte for opptak til studier og yrkesaktivt arbeid. Ordningen favoriserer elever med god økonomi som enklere kan klare seg i en periode uten regulært arbeid og har råd til å kjøpe seg tilleggstjenester i form av privat opplæring. Det forretningsområdet som har vokst frem rundt karakterforbedring bidrar også til at det ordinære skoleverket mister kvalifiserte lærere. Dagens ordning med tilleggspoeng for alder fører i mange tilfeller også til at søkere må vente i flere år for å kunne få nok poeng til å søke seg inn. Dette er ikke hensiktsmessig. UiT anser heller ikke at øvrige tilleggspoeng som gis i dagens system gir noen form for kompetanse som er nødvendig i videre studier eller arbeidsliv. Dersom ordningen med tilleggspoeng velges videreført, bør det utredes hva som er direkte kvalifiserende for det enkelte studiet og om opptaksprøver, ferdighetstester kan gi uttelling i form av tilleggspoeng.

³ Se Michael J. Sandel: Justice, Penguin Books 2010. Positiv forskjellsbehandling er, som kjent, også et anerkjent prinsipp som er innarbeidet i andre deler av norsk lovgivning og rettspraksis.

Innføring av egne opptaksprøver for høyere utdanning kan tjene til å motvirke de negative samfunnsøkonomiske konsekvensene som her er nevnt. Slike prøver kan også gi grunnlag for å vektlegge andre egenskaper enn de rent teoretiske. Samtidig vil et nytt prøveregime også kreve et nytt og trolig omfattende administrativt apparat, og det er overhengende fare for at studentenes forberedelser til slike prøver vil kunne bli like tid- og ressurskrevende som dagens forbedringspraksis, I så tilfelle har man ikke løst, men bare forflyttet problemet.

UiTs ledelse mener det også er verdt å vurdere loddrekning som seleksjonsprinsipp for søkere som tilfredsstillende poengkrav over et visst fastsatt nivå. En slik ordning er enkel å administrere og kan også ha tilleggsgevinster som man kanskje ikke har vært nok oppmerksomme på i den norske utdanningsdebatten. Den amerikanske filosofen Michael Sandel er blant dem som argumenterer for at seleksjon basert på loddrekning ikke bare bidrar til å utligne noen av de fordelene studiesøkere fra den sosioøkonomiske eliten har i opptakssystemer som er rent karakter/poengbaserte. Loddrekning har ifølge Sandel også en positiv og demokratiserende effekt på studentenes selvbylde. I stedet for å fremme misforståtte opplevelser av at de gjennom opptak til prestisjetunge universitetsstudier gjør seg fortjent til å være vinnerne i en meritokratisk konkurranse som i realiteten ikke skjer på like vilkår (fordi opptakssystemet favoriserer de bedre stilte), vil loddrekning påminne studentene om at de er de heldige utvalgte til å motta et samfunnsgode de ikke er alene om å være godt kvalifisert til. Dette vil, ifølge Sandel, bidra til å fremme sentrale demokratiske verdier og motvirke usunn elitisme⁴. Som motargument kan naturligvis hevdes at dersom loddrekning kun brukes i forbindelse med studier som allerede har svært høye poengkrav, vil studentene uansett tilhøre en mindre gruppe høy presterende og således ikke ha samme demokratiserende effekt som om den også omfattet studentgrupper med lavere poengsummer. En bestemmelse i dagens forskrift er særskilt vurdering. Dette er en bestemmelse som gjør at en søker kan få en høyere stipulert poengsum enn den reelle poengsummen vedkommende har på sitt vitnemål. Forutsetningen er at søkeren kan dokumentere et høyere faglig kunnskapsnivå enn det karakterene tilsier. Dette er en komplisert ordning, som skaper en del urealistiske forventninger for mange søkere. Det er mange som søker på bakgrunn av dette hvert år, og rent administrativt en krevende bestemmelse å behandle. I praksis er det derfor svært få søkere hvert år som faktisk får en studieplass på bakgrunn av denne bestemmelsen, som de ellers ikke ville fått. UiT mener denne bestemmelsen bør fjernes fra forskriften, og viser til tidligere nevnte opptaksprøve som bør kunne benyttes også til rangering for søkere som kvalifiserer på bakgrunn av en slik prøve.

Oppsummert: UiTs ledelse mener at det bør stilles poengbaserte minimumskrav for opptak til studietilbud som krever spesielt gode teoretiske forkunnskaper, men at man utover dette bør vurdere å gå bort fra å rangere søkere ut fra poeng. Kvoter bør ses på som en helt legitim mekanisme som med fordel kan benyttes i større omfang enn i dag, og opptaksutvalget bør vurdere grundig muligheten for å benytte loddrekning som seleksjonsprinsipp dersom det ikke er mulig å lage et enkelt system for opptaksprøver. Bestemmelsen om særskilt vurdering bør fjernes

Organisering

Som nevnt tidligere mener UiT at store deler av dagens opptaksregelverk bør bestå, men at man bør se på andre muligheter for unntaksordninger. UiT mener det er viktig at det er like opptakskrav til like utdanninger, og at regelverk fastsettes nasjonalt i felles opptaksforskrift. UiT mener det er viktig å kunne likebehandle søkere i så stor grad som mulig. Det gir også forutsigbarhet for søkerne at opptakskrav og rangeringsregelverk er åpne og tydelige.

⁴ Michael J. Sandel: The tyranny of merit, Penguin books 2021

Rent administrativt mener UiT at man kan spare mye ressurser i opptaket på å ikke poengberegne søkere som er kvalifisert for opptak til åpne studieprogram, da de likevel får tilbud om plass. Man bør også bestrebe seg på å finne løsninger som kan sikre at søkerne kan få svar på sine søknader tidligere. 20.juli er et uheldig tidspunkt. Det er tett mot semesterstart, og mange søkere må flytte når de får tilbud om plass. De som ikke får studietilbud i hovedopptaket må kanskje vente mye lengre før de får en studieplass, dersom det suppleres fra ventelister. I tillegg er dette en periode med fellesferie og redusert bemanning/stengte bedrifter flere steder, og mange søkere har problemer med å fremskaffe nødvendig dokumentasjon i tide. For studiestedene er det også utfordrende å ikke ha oversikt over årets nye studenter før etter studiestart i mange tilfeller.

Man bør vurdere løsninger som kan sikre at opptaket kan gjennomføres tidligere. For eksempel åpner søknadsweb 1.februar. Søknadsfrister er 1.mars og 15.april. Sannsynligvis er det ikke nødvendig med så stort søknadsvindu, og man kunne for eksempel hatt kun en søknadsfrist, 15.mars for alt. Dette vil bidra til færre misforståelser fra søkerne knyttet til hvilken frist som gjelder for dem, og institusjonene vil kunne starte søknadsbehandlingen tidligere. Ledige studieplasser kan åpnes for søking tidligere, for de som ikke har fått studieplass i hovedopptaket.

Man kan også se på muligheten for flere opptaksrunder, der alle kvalifiserte søkere får tilbud om plass på åpne studieprogram mye tidligere. I dag må alle vente til 20.juli før de får svar på søknaden sin. I dagens system finnes det mulighet for tidlig svar, men dette stiller store krav til at søkerne må dokumentere behov for tidlig svar. I utgangspunktet bør man kunne fjerne dette dokumentasjonskravet, og heller si at alle som er ferdig kvalifisert, og har poengsum som er høy nok på adgangsregulerte program eller søker på et åpent studieprogram, kan få tidlig svar på sin søknad.

For søkere som fullfører videregående skole inneværende semester bør man se på muligheten for å kunne poengberegne dem på bakgrunn av oppnådde karakterer, og i større grad kunne tilby betinget tilbud om studieplass, under forutsetning av at de består alle fag og oppnår generell studiekompetanse. Alternativt at de består en nasjonal opptaksprøve som nevnt tidligere.

Oppsummert: UiT mener at man bør operere med en søknadsfrist, og foreslår denne til 15.mars. Alle som er ferdig kvalifisert og når opp i konkurransen eller har søkt på åpne program bør kunne få tidlig svar på søknaden sin. Man bør vurdere om det er mulig å gjennomføre opptaket i flere runder, og i større grad benytte seg av betinget tilbud om studieplass. Ledige studieplasser kan da også åpnes opp for søkere tidligere enn det gjøres i dag.

Vennlig hilsen

Dag Rune Olsen
rektor

Kathrine Tveiterås

—

Dokumentet er elektronisk godkjent og krever ikke signatur

Saksbehandlere: Jørgen Fosslund og May-Liss Hestnes